

# uit de literatuur

## ESTHETIEK

**Aesthetics and Politics. Debates between Bloch, Lukacs, Brecht, Benjamin, Adorno,** Verso NLB, Londen, 1980, 220 blz., \$ 4.50.

Een bundel essays die door de rangschikking vorm geeft aan de meningsverschillen tussen de hoofdfiguren binnen de marxistische esthetische theorie. De artikelen behandelen de belangrijkste thema's die het Duitse esthetische denken beheersten van de jaren dertig tot vijftig. Alhoewel in eerste instantie toegespitst op de literatuur betreft deze discussie ook de functie van kunst in het algemeen. Van direkt belang voor diegenen met een interesse in filmtheorie is de kritiek van Adorno op het bekende essay van Benjamin: 'Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid' (onder deze titel vertaald bij SUN, Nijmegen, 1970).

Adorno probeert hier het enthousiasme van Benjamin voor de progressieve functie van de technische reproduceerbaarheid in de kunst te corrigeren. Het gaat hier om een correctie, aangezien er geen sprake zou zijn van een fundamenteel theoretisch geschilpunt tussen beiden. De afwijkende visie van Benjamin wordt (zoals vaker) geplaatst binnen de kritiek die de leden van het Institut für Sozialforschung op Brecht en zijn 'negatieve' invloed op Benjamin hadden: "I feel (...), that it is my task to hold your arm steady until the sun of Brecht has once more sunk into exotic waters".

W.H.

Janet WOLFF,  
**The Social Production of Art,**  
MacMillan Press, Londen, 1981, 196 blz.

Met dit werk heeft de auteur een bijdrage willen leveren op het terrein van de kunstsociologie. Centraal daarbij staat de opvatting dat artistieke creativiteit niet principieel verschillend is van andere vormen van menselijke creativiteit, maar dat het hier slechts gaat om een ideologisch onderscheid. De artistieke praktijk is eveneens gesitueerd in een gedetermineerd door een kompleks van sociale structuren. Schrijvend vanuit een marxistische cultuurbenadering constateert Wolff dat men binnen deze optiek vaak is blijven steken bij de onthulling van kunst als een ideologische instantie, daarbij een analyse van de institutionele factoren in de artistieke productie verwaarlozend: "I will support the argument that ideological analysis is insufficient if it is not supplemented by an understanding of groups, pressures, hierarchies and power relations within organisations involved in the general process of the production of culture" (p. 30). Een

opvatting, die zij terugvindt bij auteurs als Garnham, Golding en Murdock en tevens binnen culturele studies uit de USA, die men wat al te gemakkelijk op basis van hun naïef-empirisme opzij heeft geschoven. Via een synthese van recente ontwikkelingen op het gebied van semiotiek en receptie-esthetika sluit het slot van Wolff's boek aan bij een geheel van tekst-theoretische benaderingen, waarin de centrale positie van de auteur wordt verschoven. In haar sociologische vertaling van deze problematiek neemt zij een relativerende positie in tussen de opvatting van de artiest als een vrij en rationeel handelend individu en de reducerende opvatting van de artiest als een structureffect, door uit te gaan van de artiest als een culturele producent wiens produkt beïnvloed is door economische, sociale en ideologische factoren en als zodanig 'vertaald' in de formele structuren van een tekst. In haar poging om een brug te slaan tussen teksttheorie en kunstsociologie heeft Wolff een bewonderenswaardig groot aantal boeken doorgenomen; zij geeft hiermee een breed (zij het enigszins oppervlakkig) zicht op recente ontwikkelingen binnen de teksttheorie. De sociologische implicaties van haar synthese zijn echter niet opzienbarend en staan m.i. niet in verhouding tot de geïnvesteerde energie.

W.H.

H. STURM, A. ESCHBACH (Hrsg.),  
**Asthetik und Semiotik,**  
Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1981, 115 blz.

Deze bundel bevat de teksten van de lezingen, die van 8-10 november 1979 in het kader van een colloquium 'Aesthetik und Semiotik' aan de Universiteit van Essen zijn gehouden. Zoals gebruikelijk eerst de meer theoretisch georiënteerde stukken, daarna de praktische toepassingen. Deze vanzelfsprekendheid wordt evenwel door de samenstellers zelf in twijfel getrokken, als zij constateren dat de versplintering van de semiotiek in diverse toepassingsgebieden vaak evenzovele deelsemiotieken heeft opgeleverd, die relatief zelfstandig opereren (meestal in de vorm van een methodologisch apparaat) zonder gesteund te worden door een metatheorie. Van groter belang dan het direkte, didactische nut is een collectieve inspanning om de grenzen en mogelijkheden van de semiotische denkwijze te leggen: "Insofern die Semiotik als Theorie der Zeichen absieht von der Analyse konkreter Zeichen und nach den grundlegenden, zeichenvermittelten Bedingungen der Möglichkeit von Wahrnehmung und Erkenntnis fragt, darf sie nicht im Sinne einer Methode oder eines Analyseinstruments begriffen werden, sondern ist zutreffend zu charakterisieren als

eine metatheoretische Logik der Forschung" (blz. 33).

Centraal nu in het theoretisch gedeelte staat de opvatting, dat de tekenconstitutie niet opgevat moet worden in de statisch-dualistische Saussuriaanse zin, maar meer begrepen dient te worden vanuit het drievoudig model van Peirce en Morris, waarbij dan vooral de inbreng van de pragmatische dimensie een correctie inhoudt.

In het tweede gedeelte fungeren achtereenvolgens als object van een semiotische analyse: twee litho's van Paul Klee, twee portretfoto's van Philippe Halsman, architectuur in het algemeen en de spiegelbeelden van Michelangelo Pistoletto.

W.H.

## FILM

**Annual Index to Motion Picture Credits 1979.**  
**Academy of Motion Picture Arts and Sciences,**  
Greenwood Press, Westport, Connecticut,  
1980, 502 blz.

Met dit naslagwerk zet de Academy een 45-jarige traditie voort van de vroegere *Screen Achievement Records Bulletin*. Het is het tweede jaar dat het werk echter onder eerstgenoemde titel verschijnt. In het jaarboek worden alleen de films vermeld die in de commerciële bioscopen van Los Angeles en omgeving werden uitgebracht.

De zeer luxueuze en verzorgde uitgave bestaat uit vier delen. «Filmtitles», het eerste deel, geeft een alfabetisch geordend overzicht van de films met bijkomende gegevens over productie, regie, bezetting. Het tweede deel, «Credits», vermeldt alfabetisch op naam en afzonderlijk gerangschikt met de betreffende film, de acteurs, regisseurs, schrijvers en de verantwoordelijken voor muziek, klank en costuming. De filmmaatschappijen komen in het derde deel terecht. Het laatste hoofdstuk rangschikt nog eens de namen van de regisseurs etc. maar nu, in tegenstelling tot deel twee, onder elkaar, zonder onderverdeling. Vermits dit deel eenvoudigweg een herhaling is van het tweede is het overbodig. Bovendien is de hoofding 'writers' vaag, zowel scenarioschrijvers als schrijvers van de roman of het toneelstuk waarop de film gebaseerd is, ressembleren hieronder.

Nochtans wordt dank zij dit werk een jaarlijks overzicht gegeven van het aanbod films, die meestal ook de Belgische markt bereiken, al gaat het boek uit van een beperkt geografisch en cinematografisch gebied.

L.M.

## NIEUWE MEDIA

S. BLOOM,  
**Video invaders**, Arco, New York, 1982, 220 blz.

Als je een leuk geschreven inleiding wilt tot de wereld van de 'vidioten', dan kan dit boekje bijzonder handig zijn. Steve Bloom is zelf een video-spelletjesmaniak na een jeugd die hij grotendeels achter flipperkasten doorbracht, vandaar zijn interesse voor het fenomeen. Bloom achterhaalt de geschiedenis van de videospelletjes, voert gesprekken met 'de nieuwe helden', de ontwerpers, schetst de ongelooflijke succes story van ATARI en gaat achter de kastjes kijken wat de toekomst bieden zal. Een praktisch gidsje om Space Invaders afdoende af te slaan of Pac-Man duizenden spoken te laten vreten sluit dit niet onaardige werkje af. Geen academisch hoogstandje weliswaar maar best leuk.

R.A.

V. MOSCO,  
**Pushbutton fantasies: critical perspectives on videotex and information technology**, Ablex, Norwood, 1982, 195 blz.

Dit boek biedt een kritische kijk op het verschijnsel videotex als element van de 'knopjesdrukkende informatiesamenleving'.

Een eerste deel kadert het verschijnsel videotex in de machtsstructuur van de grote Amerikaanse bedrijven, het defensie-apparaat en de overheid. Een grondige doorlichting van het proces van 'policy making' in de communicatiesector en zijn verwevenheden met de grote bedrijven vormt de aanzet voor een scherpe analyse.

Na het onmisbare deel techniek en definities onderzoekt de auteur hoe videotex nu en in de toekomst kan gebruikt worden in de huiskring en op het werk. De originele invalshoek vanuit de kritische sociologie kan er echter niet aan verhelpen dat zijn beschouwingen over mogelijke gevolgen van videotex vrijblijvend overkomen; videotex is zeker in de USA nog het experimenteel stadium nauwelijks ontstegen. Toch wijst Mosco op enkele indicatoren die de mythe van de roze-knopjesmaatschappij flink ontsluiten.

Een zesde deel beschouwt de rol van videotex in de nieuwe internationale werkverdeling en in het debat rond de nieuwe informatie-orde. Het slot reikt constructieve elementen aan om mensen te stimuleren controle over informatie-technologieën als videotex te vererven.

'Pushbutton fantasies' gaat overtuigend op zoek naar wat onder die blinkende knopjes steekt; het legt de filosofie en theorie achter onderzoek en beleid op dit vlak bloot. Het kritisch perspectief zorgt voor een interessant gekleurd beeld al maakt het gebrek aan groot-schalige ervaring met videotex spijkerharde conclusies eerder hachelijk.

R.A.

J.L. BORDEWIJK en B. VAN KAAM,  
**Allocutie. Enkele gedachten over communicatievrijheid in een bekabeld land**, Westland, Schoten, 1982, 104 blz.

Moet het verschijnsel omroep, zoals wij dat nu kennen, blijven worden beschermd door de overheid door het min of meer kunstmatig handhaven van een schaarstebeleid en het instandhouden van een collectieve financiering of niet? In hoeverre zullen de extra kanalen, die zowel in de ether als in de kabelnetten in toenemende mate ter beschikking komen, beschikbaar kunnen worden gesteld voor nieuwe vormen van telecommunicatie, die zich thans ontwikkelen? Dit zijn de twee hamvragen die de auteurs van dit boekje (beiden lid van de Nederlandse omroepraad) ter discussie stellen. Zij pretenderen niet een volledig antwoord op de gestelde vragen te kunnen geven, maar trachten een aantal argumenten en consequenties te formuleren als bijdrage tot een verhelderende discussie. Het beginsel waar de auteurs vanuit gaan ligt in de communicatievrijheid. Zij veronderstellen dat financieel-maatschappelijke en cultuur-politieke overwegingen aanleiding kunnen zijn voor een zekere graad van bescherming van de omroep, mits er gelijktijdig voldoende vrijheid wordt geschonken aan bepaalde nieuwe vormen van telecommunicatie, die thans ten onrechte wel eens met omroep worden verward (teletext en videotex).

Om hun standpunt te funderen, onderscheiden zij als nieuw theoretisch begrip vier verkeerspatronen die optreden bij informatie-overdracht: allocutie, registratie, consultatie en conversatie. Voor elk van deze patronen zou een eigen wettelijk kader te ontwikkelen zijn.

Met allocutie wordt de eenzijdige vorm van communicatie bedoeld die o.a. optrad wanneer een Romeinse veldheer een auditorium van soldaten toesprak: geen (mogelijkheid tot) feedback zoals bij bv. ook de etheromroep. De ander benamingen zijn grotendeels zelfverklarend.

Op basis van hun indeling wijzen de auteurs de omroep, drukpers, reclame en dienstvormen als teletext en videotex hun plaats toe en trekken er juridische en beleidsgevolgen uit. Hun logische gedachtengang mondt uit in een pleidooi, of beter 'geladen advies' de kabel van de toekomst uit te bouwen als een bestelnet, d.w.z. dat de aangesloten op individuele bestelling audiovisuele informatie toegezonden kunnen krijgen met de mogelijkheid van individuele verrekening.

De auteurs wijzen op de gevaren van te verregaande 'vergruizeling van het bij allocutie optredende auditoriumpubliek', ondermeer het mogelijk verlies van de forumfunctie van de media.

Dit goed gestructureerd, vlot en helder geschreven boekje zouden we aan eenieder die een rode draad in het spaghetti-kluwen rond het kabelgebeuren zoekt, aanraden.

R.A.

M. FURIAN en P. WITTEMANN (Hrsg),  
**Television total? Leben und Erziehen an der Schwelle zu einer neuen Medienwelt**, Heidelberg, Quelle und Meyer, 1982, 190 blz.

Deze reader bevat bijdragen van een congres dat in 1981 door de 'Aktion Jugendschutz' van Baden-Württemberg rond nieuwe media en hun sociale en pedagogische gevolgen werd opgezet.

Bedoeld als aanzet tot een kritische discussie wordt na een toelichting van de technische mogelijkheden van nieuwe media de analyse vanuit een pedagogische hoek aangevat. Televisie komt er erg negatief als eenzijdig relatie-doder, kinderbederver en exponent van cultuurvernietigende commercialiteit uit. De uitbreiding van het kabelnet zal deze ellende bestendigen en tot een pedagogische catastrofe voeren.

Bijdragen over organisatie en financiering van media-inhouden, invloed op tewerkstelling en democratie zijn wat minder overtrokken en beter gedocumenteerd. Toch blijft de vermanende vinger niet uit de lucht. Ook in bijdragen over de invloed van nieuwe media - hier verengd tot uitsluitend televisie! - weten een rijtje pedagogisch weinig goeds te vertellen. De onverbloemde paternalistische toon werkt irriterend; de kreupele argumentatie en begripsverwarring wekt de lachlust. Televisie, de verdorven kinderverleider is des duivels en het venijn zit in zijn staart: de kabel. De nieuwe mediawereld voert naar de apocalyps. De titel van het boek ware misschien beter: 'Television total loss' geweest.

R.A.

M. SCHMIDBAUER,  
**Kabelfernsehen in der Bundesrepublik Deutschland: Die Interessen von Wirtschaft, Politik und Publikum**, Saur, München, 1982, 118 blz.

Dit boek werd uitgegeven in de reeks documenten van het 'Internationales Zentralinstitut für das Jugend- und Bildungsfernsehen'.

Het behandelt op een overzichtelijke wijze het actuele gebeuren rond de ontwikkeling en aanleg van kabeltelevisie en kabelcommunicatie in de Bondsrepubliek. Dat kabelgebeuren wordt vanuit een juridische bril bekeken in het perspectief van de discussie of kabelcommunicatie als element van openbaar nut dan wel van privé-belangen moet gezien worden.

Deze polemiek vinden we tussen de regels terug bij het overzicht van de technische en communicatieve mogelijkheden van kabelcommunicatie. In de actuele situatieschets van het kabelgebeuren in West-Duitsland worden medespelers en belanghebbende partijen uitvoerig belicht. Vooreerst de werking van de 'Kommission für den Ausbau des Technischer Kommunikationssysteme' (KtK) en de besluiten van de deelstaten die aan de basis lagen van de ontwikkeling van kabelcommunicatie; vervolgens de belangen van de telecommunicatie en elektro-industrie, de rol van de Bundespost en de plannen en wensen van de communicatie-industrie. Het overzicht van de standpunten van de politieke partijen en de patroonsorganisaties is - gezien het boek dateert van vóór de regeringswissel in Bonn - ietwat voorbijgestreefd maar werkt niettemin verhelderend.

In het deel dat over de publieksbehoeften en reacties op de aanleg van kabels handelt, steekt de auteur zijn vrees niet weg dat de uit-



breiding van het programma-aanbod de pluri-formiteit in de programmatie zal schaden en de verschuiving naar een verhoogde consumptie van ontspanningsprogramma's in de hand zal werken. Hoewel hij voorzichtig blijft bij het interpreteren van buitenlands (ook Belgisch) onderzoek dienaangaande, hoopt hij dat de introductie van lokale en gemeenschapstelevisie een positieve en verfrissende invloed op (vooral) de informatieprogramma's zal uitoefenen.

Een juridische kritische beschouwing omtrent het organisatie-concept van één van de geplande pilootprojecten rond kabelcommunicatie (Ludwigshafen) sluit dit keurige werk af zonder een eigenlijk besluit te formuleren. Daar lijkt het ons inderdaad te vroeg voor. Wat opvalt in de verhitte discussie rond de aanleg van kabels in de Bondsrepubliek is, dat omzeggens identieke probleemstellingen, argumenten, opvattingen, hoop en vrees uitgedrukt worden als dat in ons land -nu bijna 15 jaar geleden- het geval was. Weliswaar is de exponentiële groei in kanalen en communicatie-mogelijkheden een nieuw gegeven maar in de grond neemt de discussie in West-Duitsland bij het realiseren van de enorme communicatieve potenties van kabelaanleg en haar maatschappelijke gevolgen 'dezelfde draad' op.

R.A.

A.J. MEADOWS, M. GORDON, A. SINGLETON, **Dictionary of new information technology**, Kogan Page, London, 1982, 206 blz., geïll.

In dit handzaam woordenboek worden op heldere wijze begrippen en methoden uit het brede veld van de informatietechnologie, klaar gesteld.

Meer dan 2500 woorden en concepten uit de diverse vlakken als elektronische post, computer conferencing, beeldplaten, satellietcommunicatie en word-processing komen aan bod en worden waar nodig met schema's en tekeningen toegelicht. Het woordenboek richt zich niet enkel tot de leek maar kan voor specialisten uit een andere tak van de informatietechnologie bijzonder nuttig blijken.

De definities en data zijn vooral uit de Britse, Amerikaanse en Europese praktijk geplukt. Basisbegrippen en technieken krijgen een ruime omschrijving; het verwijzingsstelsel is zorgvuldig uitgebouwd.

Een interessante en bruikbare gids in het wereldje van techniek met haar afkortingen en symbolen.

R.A.

## CULTUURPOLITIEK

S. CLARKE, T. LOVELL, K. McDONNELL, K. ROBINS, V. JELENIEWSKI SEIDLER, **One-Dimensional Marxism: Althusser and the Politics of Culture**, Allison & Busby, London/New York, 1980, 256 blz.

In vier essays geven de schrijvers aan welke elementen van de marxistische theorie in de Althusseriaanse interpretatie onderdrukt zijn gebleven. Het boek lijkt samengesteld te zijn

vanuit de vrees dat Althusser's lezing van Marx, getuige de massale en vaak kritiekloze acceptatie ervan tijdens de laatste vijf jaar, in het Engels taalgebied wel eens zou kunnen gaan functioneren als de marxistische theorie als zodanig. De kritiek is in alle vier de essays gericht op de anti-humanistische, anti-empirische en anti-historische tendens in het werk van Althusser.

Als zodanig heeft dit werk vooral ook een krachtig stempel gedrukt op de filmtheorie, zoals die zich de afgelopen tien jaar in het tijdschrift *Screen* heeft ontwikkeld. Voor diegenen die sinds kortere of langere tijd en met meer of minder moeite de teksten in *Screen* lezen is het artikel van Kevin McDonnell en Kevin Robins ("Marxist Cultural Theory: The Althusserian Smokescreen") van direct belang, aangezien hierin de theoretische ontwikkeling van het tijdschrift door de jaren zeventig heen geschetst wordt, zij het vanuit een radikale kritiek. Hierbij wordt de zuiver Althusseriaanse invloed geplaatst naast de impuls van diverse semiotische theorieën en vooral ook de psychoanalyse van Lacan. Alhoewel de kritiekpunten verscheiden zijn, vallen de auteurs het blad in laatste en meest fundamentele instantie aan op haar formalistische en tekstmanente aanpak; een praktijk die gelegitimeerd wordt door samen met Althusser het ideologisch niveau binnen de maatschappij als relatief autonoom op te vatten, een positie die later geherformuleerd en gepreciseerd kon worden binnen een semiotische theorie van de betekenisproductie en Lacans visie op de wording van het subject.

Uiteindelijke inzet van de polemiek lijkt te zijn of we *Screen* nog wel als marxistisch mogen bestempelen. Voor geïnteresseerden in een dergelijk strijdpunt concluderen de auteurs: "There are crucial concepts - of totality, of social relations of production and so on - which seem to us to be the basis on which the most valuable work in the marxist tradition has been built (...) If this provides us with a notion of limit positions then it must be said that *Screen* sorely tests those limits".

W.H.

## TELEVISIE

Wolfgang HOFFMANN-RIEM, **Kommerzielles Fernsehen. Rundfunkfreiheit zwischen ökonomischer Nutzung und staatlicher Regelungsverantwortung: das Beispiel USA**,

Nomes Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1981, 333 blz.

In de reeks "Materialien zur interdisziplinären Medienforschung" die sedert 1975 bij de Nomes Verlagsgesellschaft wordt uitgegeven, is begin 1981 volume n° 13 verschenen. In deze studie wordt voornamelijk interesse betoond voor de commerciële televisie in de VS die binnen de recente discussies omtrent een eventuele wijziging van het Duitse omroepsysteem herhaaldelijk wordt aangeduid als het aangegeven alternatief. De auteur, de Duitse hoogleraar in de publicistiek Wolfgang Hoffmann-

Riem, is de Amerikaanse situatie gaan onderzoeken en heeft na een korte analyse van het reclamevrije 'Public Broadcasting System' alle aandacht toegespit op de commerciële televisie-omroep, waarbij vooral de structurele opbouw, het programma-aanbod en de overheidsadvertentie van de Federal Communications Commission (FCC) grondig werden doorlicht. De auteur heeft bovendien zijn analyse beperkt tot die aspecten van het Amerikaanse omroepsysteem die relevant zijn voor de situatie in de Duitse Bondsrepubliek. De pijlsnelle expansie van nieuwe communicatietechnologieën zoals de kabeltelevisie en de satellietomroep, vormt de directe aanleiding tot de actuele polemiek die door de betrokken instanties in Duitsland gevoerd wordt omtrent een mogelijke wijziging van het eigen omroepbestel. Hierbij wenst men uiteindelijk het bestaande publiekrechtelijke omroepsysteem wel te behouden maar daarnaast zouden een aantal additionele kanalen moeten vrijgemaakt worden voor de private, commerciële omroeporganen.

Wolfgang Hoffmann-Riem blijft na zijn onderzoek echter erg sceptisch tegenover het inplanten van een mediasysteem dat integraal zou opgebouwd worden overeenkomstig de structurelementen van de Amerikaanse commerciële omroep.

K.H.

## PUBLIC RELATIONS

PR International, **A Glossary of Public Relations Terms in 6 Languages**, Cerp, z.d.

Een verzameling van 361 Engelse alfabetisch gerangschikte P.R.-termen die vertaald zijn in het Frans, Duits, Italiaans, Spaans en Nederlands. Het geheel is uitgegeven onder de vorm van een pretentieloos maar fraai boekje. Handig ook want dank zij de vijftalige index, achteraan gepubliceerd, kan de vertaling van een woord gemakkelijk opgezocht worden.

Een vluchtige kennismaking leerde ons dat in de Nederlandse lijst blijkt gegeven wordt van een correct taalgebruik. Wel komen enkele betwistbare vertalingen voor: zo wordt 'telephone manner(s)', accueil téléphonique vertaald als 'correct telefoongebruik'; voor het Engelse of Franse 'information' staat informatie in het Nederlands, maar de 'informations officer' wordt 'chargé des relations publiques' in het Frans en voorlichtingsfunctionaris in het Nederlands.

De term 'voorlichting' zelf is niet opgenomen en de 'public relations officer' is evenmin te vinden. Wij vonden ook een term als 'bereik' niet terug, maar wel 'exposure', vertaald als 'afdruk'. In de Nederlandse tekst komen ook enkele storende zetfouten voor.

Wij veronderstellen dat het hier om een eerste druk gaat met de gebruikelijke kinderziekten. Al met al een zeer goed initiatief.

G.F.